

15ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας (ΕΛΨΕ)

27-31 Μαΐου 2015

Λευκωσία, Κύπρος

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ, ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΠΟΡΟΥΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ: ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Αναστασία Ζήση¹, Γιώργος Σταλίδης², Μιχάλης Πουλημάς¹

¹Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

²Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΑΙΤΗΜΑ

- Μελέτη της ψυχικής υγείας στο γενικό πληθυσμό κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και των παραγόντων που την προσδιορίζουν.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

- Σχέση ανάμεσα σε συμβατικούς δείκτες που προσδιορίζουν την κοινωνικό-οικονομική θέση ενός ατόμου (εισόδημα, εκπαίδευση και θέση στην επαγγελματική ιεραρχία) και το επίπεδο της ψυχικής του υγείας.
- Τα άτομα που προέρχονται από ασθενέστερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα αντιμετωπίζουν συχνότερα και για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας.

(Eaton & Muntaner, 1999)

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

□ Θεωρητικές αντιπαραθέσεις:

νεο-υλιστική vs ψυχοκοινωνική προσέγγιση

Νέο-υλιστική Προσέγγιση

- Οι κοινωνικές ανισότητες στην υγεία παράγονται μέσα από υλικές συνθήκες στέρησης αλλά και από εξωτερικούς φυσικούς παράγοντες διακινδύνευσης που σχετίζονται με τη φτώχεια, όπως κακή στέγαση και διατροφή, περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, βία και προβληματική πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και υγείας (Lynch et al., 2000).

Ψυχοκοινωνική Προσέγγιση

- Έμφαση στην αντίληψη της αδικίας και της σχετικής αποστέρησης που οδηγεί στη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού με αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση η οποία με την σειρά της προκαλεί επιπτώσεις στο ατομικό αλλά και το συλλογικό επίπεδο της ψυχικής υγείας (Wilkinson, 2005).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Εξέταση σχέσης ανάμεσα σε:
 1. **Υλικές δυσχέρειες**
 2. **Αρνητικά γεγονότα ζωής**
 3. **Υποβαθμισμένη κατοίκηση**
 4. **Πόρους**

- Αλληλεπίδραση
- Αντίκτυπος στην ψυχική υγεία του ατόμου

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Οι κοινωνικά διαφοροποιημένες συνθήκες ζωής των ανθρώπων σε συνδυασμό με την κοινωνικά διαφοροποιημένη πρόσβαση σε πόρους έχουν αντίκτυπο στην ψυχική τους ζωή.
- Οι μακροχρόνιες δυσκολίες και οι αντιξοότητες της ζωής ορισμένες από τις οποίες συνδέονται με συγκεκριμένα αρνητικά γεγονότα ζωής σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόσβασης σε πόρους, υλικούς, συμβολικούς και κοινωνικούς, οδηγούν στην ταξικά διαφοροποιημένη ψυχική καταπόνηση.

ΔΥΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

1. Μοντέλο κοινωνικής διαδικασίας του στρες
(Pearlin, 1989)

Εστιάζει στην κοινωνικο-οικονομική κατανομή:

- των αρνητικών γεγονότων ζωής,
- των τραυματικών εμπειριών της πρώιμης παιδικής ηλικίας,
- και των μακροχρόνιων δυσχερειών με το επίπεδο της ψυχικής υγείας.

ΔΥΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

2. «θεωρία της πρακτικής» του Bourdieu (1977).

Οργανώνεται στη βάση τριών εννοιών: έξη (habitus), πεδίο και κεφάλαιο τις οποίες χρησιμοποιεί ως αναλυτικά εργαλεία για την εξήγηση της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Μορφές κεφαλαίου κατά Bourdieu:

- Πολιτισμικό κεφάλαιο
- Οικονομικό κεφάλαιο
- Κοινωνικό κεφάλαιο

Το άτομο τοποθετείται ιεραρχικά μέσα στο κοινωνικό πεδίο στο οποίο συμμετέχει ανάλογα με το μέγεθος του κεφαλαίου -όλων των μορφών- που διαθέτει αποκτώντας ταυτόχρονα με τη συγκεκριμένη κοινωνική θέση το σχετικό συμβολικό κεφάλαιο και την κοινωνική αναγνώριση (Bourdieu, 1986: 257).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ

- Συγκριτικό ερευνητικό σχέδιο

- Διεξαγωγή της μελέτης σε κοινωνικο-οικονομικά αντιθετικές αστικές περιοχές στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και σε μια περιοχή, κοινωνικο-οικονομικά ενδιάμεση.
- Η αντίθεση ανάμεσα στις εύπορες και υποβαθμισμένες περιοχές δίνει την δυνατότητα για τον έλεγχο της επαγγελματικής δομής αλλά και άλλων παραγόντων που σχετίζονται με τις συνθήκες ζωής και το κοινωνικό περιβάλλον.

Τρεις περιοχές μελέτης:

- Προνομιούχα
- Υποβαθμισμένη
- Ενδιάμεσης κοινωνικο- οικονομικής σύνθεσης

Συνεντεύξεις:

- 100 συνεντεύξεις σε κάθε περιοχή
- Συνολικά 300 συνεντεύξεις

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

- Σχέση περιοχής κατοικίας, δημογραφικών χαρακτηριστικών και ψυχικής υγείας
- Σχέση κοινωνικής τάξης και ψυχικής υγείας
- Επίδραση του χρόνιου στρες στην ψυχική υγεία, και ανάλυση αλληλοεπιδράσεων κοινωνικής τάξης, στρες και ψυχικής υγείας

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για τις ανάγκες της έρευνας σχεδιάστηκε μια δομημένη συνέντευξη (AZ, ΜΠ) που διερευνά:

- τις συνθήκες ζωής
- την υποκειμενική εμπειρία, καλύπτοντας διαφορετικές σφαίρες ζωής και βασικά πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως της εργασίας, των οικονομικών, της προσωπικής και κοινωνικής ζωής, και της υγείας.

Ποιοτικές και ποσοτικές πληροφορίες σχετικά με:

- τις συνθήκες της ζωής τους,
- αρνητικά γεγονότα και χρόνιες δυσχέρειες,
- σχέσεις,
- συντροφική και κοινωνική ζωή,
- πρόσβαση σε πόρους,
- στρατηγικές διαχείρισης,
- αποτίμηση της ψυχικής τους υγείας και της ποιότητας της ζωής τους συνολικά.

- Η συνέντευξη οργανώθηκε με εσωτερικές διαδρομές προκειμένου να καθοριστεί η ταξική θέση του ερωτώμενου/ης στην κοινωνική δομή με βάση το θεωρητικό σχέδιο του Erik Olin Wright.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

- Μέθοδος πόρτα-πόρτα ανά οικοδομικό τετράγωνο κατά τους μήνες Ιούλιο 2013 έως Νοέμβριο 2013.
- Η διάρκεια της συνέντευξης κυμάνθηκε από 40 έως 90 λεπτά.
- Στα υποβαθμισμένα τμήματα της πόλης, οι ερευνητές ήρθαν αντιμέτωποι με ακραίες συνθήκες φτώχειας, όπως αυτές κατεγράφησαν στις συνθήκες στέγασης και οριακής διαβίωσης των ανθρώπων.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

- Με βάση το θεωρητικό και εμπειρικό σχέδιο του Erik Olin Wright (Classes, 1985) και το εμπειρικό υλικό, οι συμμετέχοντες/ουσες της έρευνας οριοθετήθηκαν σε φορείς ταξικών θέσεων ανά φύλο και γεωγραφική περιοχή μελέτης.

Η ταξική τυπολογία που δημιουργήθηκε δίνει στοιχεία:

- για την κοινωνική δομή της σύγχρονης Ελλάδας στη δεδομένη ιστορική και πολιτική συγκυρία,
- εμπειρικά στοιχεία για την κατανομή των κοινωνικών θέσεων στην κοινωνική δομή,
- το είδος και τη μορφή των εργασιακών σχέσεων.

- Η ταξική τυπολογία εμπλουτίστηκε από την δημιουργία βινιετών που βασίστηκαν στην ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που αντιστοιχούν σε συνοπτικές περιγραφές των φορέων των ταξικών θέσεων ως προς τις διαφορετικές σφαίρες ζωής και τις επιμέρους διαστάσεις τους.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΩΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ένα σημαντικό ποσοστό του ερευνώμενου πληθυσμού ανήκει στην κατηγορία:

- των νέων μεσήλικων, 36-50 (45%)
- είναι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (38%)
- Τα **2/3** του δείγματος δήλωσε ότι τα βγάζουν πέρα οικονομικά **ίσα-ίσα** έως **πολύ δύσκολα**.

Περιοχές

- Οι **προνομιούχες περιοχές** που αντιπροσωπεύουν το **32%** του ερευνώμενου πληθυσμού συγκεντρώνουν αυξημένα ποσοστά μεσήλικων, έγγαμων, ιδιοκτήτες της κατοικίας τους σε πολύ καλή κατάσταση, με πολύ άνετα ή άνετα οικονομικά.
- Οι **μη προνομιούχες περιοχές**, υποβαθμισμένες που αντιστοιχούν στις Δυτικές συνοικίες και υποβαθμισμένο κέντρο της Θεσσαλονίκης αντιπροσωπεύουν το **36%** περιλαμβάνουν αυξημένα ποσοστά διεξυγμένων ή μόνων, είναι κυρίως ενοικιαστές ή ιδιοκτήτες με υποχρεώσεις δάνειου, κατοικιών με προβλήματα σε περιβάλλον από αποδεκτό έως υποβαθμισμένο. Οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι τα βγάζουν πέρα οικονομικά δύσκολα ως πολύ δύσκολα.
- Η περιοχή **μεικτής κοινωνικο-οικονομικής σύνθεσης** αντιπροσωπεύει το **31%** του δείγματος και συγκεντρώνει αυξημένα ποσοστά νέων 26-35, λιγότερους έγγαμους, μειωμένα ποσοστά ιδιοκτητών με υποχρεώσεις δανείου και αυξημένα φιλοξενούμενων. Διαμένουν σε ικανοποιητικό περιβάλλον και δηλώνουν ότι τα καταφέρνουν οικονομικά ίσα-ίσα ως δύσκολα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων αφορά στην:

- *Ταξική σύνθεση* του ερευνώμενου πληθυσμού, που θεωρούμε ότι αντανακλά σε σημαντικό βαθμό την νέα κοινωνική δομή που έχει προκύψει ως άμεσο αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης,
- Την εκτίμηση της *ψυχικής του υγείας* και τους παράγοντες που την προσδιορίζουν.

ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

(Πουλημάς στο Ζήση και συν., 2015)

- α) *Αστική τάξη*: με τον όρο γίνεται αναφορά σε εργοδότες με πάνω από 10 εργαζόμενους. Πρόκειται για άτομα που κατέχουν επαρκές κεφάλαιο σε μέσα παραγωγής, ώστε να εκμισθώνουν εργασιακή δύναμη άλλων και να μην χρειάζεται να εργαστούν οι ίδιοι. Με την έκφραση αυτή, ο Wright εννοεί ότι δεν χρειάζεται να εργαστούν προκειμένου να αποκτήσουν το μέσο κοινωνικό βιοτικό επίπεδο.
- β) *Μικροί εργοδότες*: ο όρος περιγράφει άτομα που κατέχουν αρκετά μέσα παραγωγής, ώστε να εκμισθώσουν την εργασιακή δύναμη άλλων εργαζομένων, αλλά όχι τόσα ώστε να έχουν την επιλογή να μην εργάζονται καθόλου τα ίδια.

ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

(Πουλημάς στο Ζήση και συν., 2015)

- γ) *Μικροαστική τάξη*: Πρόκειται για αυτοαπασχολούμενους οι οποίοι κατέχουν επαρκή μέσα παραγωγής για να αναπαράγουν τους εαυτούς τους, αλλά όχι αρκετά ώστε να εκμισθώσουν την εργασιακή δύναμη άλλων εργαζόμενων.
- δ) *Υψηλά ειδικευμένοι μισθωτοί*: είναι άτομα που κατέχουν εργασιακές θέσεις οι οποίες απαιτούν δεξιότητες (ιδιαίτερα τέτοιες που συνοδεύονται από πιστοποιητικά ειδημοσύνης) και οι οποίες είναι σπάνιες αναφορικά με την προσφορά τους στην αγορά.

ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

(Πουλημάς στο Ζήση και συν., 2015)

- ε) *Ειδικοί διευθυντές*: πρόκειται για άτομα άμεσα εμπλεκόμενα στη λήψη αποφάσεων που αφορούν την πολιτική της εταιρείας εντός του εργασιακού χώρου. Επίσης ασκούν πραγματικό έλεγχο σε υφιστάμενους στην ιεραρχία της οργάνωσης ή της εταιρείας.
- ζ) *Ημι-ειδικευμένοι εργάτες*: πρόκειται για i) δασκάλους ii) δεξιότητες/μάστορες iii) υπάλληλους πωλήσεων με πτυχίο και αυτονομία στο περιεχόμενο της εργασίας τους και iv) διοικητικούς υπάλληλους με πτυχίο και αυτονομία. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των ταξικών θέσεων είναι ότι απαιτούν την κατοχή πιστοποιητικών ειδημοσύνης από τους φορείς τους, ωστόσο άτομα με τέτοια πιστοποιητικά βρίσκονται σε υπερπροσφορά στην αγορά εργασίας (κυρίως πτυχία ΑΕΙ και ΤΕΙ).

ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

(Πουλημάς στο Ζήση και συν., 2015)

- η) *Ανειδίκευτοι επόπτες*: πρόκειται για ταξικές θέσεις που καταλαμβάνουν άτομα που δεν διαθέτουν πτυχίο ή πιστοποιητικά ειδημοσύνης, αλλά ασκούν πραγματικό έλεγχο σε οργανωσιακούς πόρους, γεγονός που τα διαφοροποιεί από τους ανειδίκευτους εργάτες, οι οποίοι στερούνται οποιουδήποτε είδους έλεγχο σε οργανωσιακούς πόρους.
- θ) *Ανειδίκευτοι εργάτες*: πρόκειται για άτομα που ασχολούνται i) σε χειρωνακτικές μη-τεχνικές εργασίες, ii) ως διοικητικοί υπάλληλοι χωρίς πτυχίο σε θέσεις εργασίας χωρίς αυτονομία, iii) ως υπάλληλοι ή πωλητές χωρίς πτυχίο σε θέσεις εργασίας χωρίς αυτονομία.

	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ	Περιγραφή	% στο δείγμα
1	Αστική τάξη	Εργοδότες άνω των 10 εργαζομένων	2,2
2	Μικροί Εργοδότες	Εργοδότες με 2-4, 5-9 εργαζόμενους	10,9
3	Οι αυτο-απασχολούμενοι χωρίς σπάνιες ή υψηλές ικανότητες.	Με μεγάλο βαθμό αυτονομίας χωρίς να είναι εργοδότες (τεχνίτες, δεξιотέχνες, προσωπικές εργασίες, κλ.π).	15,1
4	Οι ειδικοί διευθυντές	Μισθωτοί ψηλά στην ιεραρχία, με υφισταμένους	6,7
5	Υψηλά ειδικευμένοι μισθωτοί σε μη διευθυντική θέση	Μισθωτοί χωρίς υφισταμένους με υψηλό επίπεδο ειδίκευσης	4,8
6	Οι ημι-ειδικευμένοι	Μισθωτοί με μέσο-ψηλό επίπεδο εκπαίδευσης	11,9
7	Οι ανειδίκευτοι	Εξαρτημένη ή αδήλωτη εργασία χωρίς ειδίκευση	20,8
8	Άνεργοι	Όλοι όσοι δηλώνουν άνεργοι	13,8
9	Μη οικονομικά ενεργοί	Συνταξιούχοι, νοικοκυρές, φοιτητές, κλπ	8,3
10	Αυτό-απασχολούμενοι υψηλής ειδίκευσης	Πχ. γιατροί, δικηγόροι	5,4

Ως προς το προφίλ της κάθε κοινωνικής τάξης, με την εφαρμογή της στατιστικής ανάλυσης MCA βρέθηκε:

- οι άνεργοι και αυτοαπασχολούμενοι χωρίς ειδίκευση συνδέονται με άσχημα-πολύ άσχημα οικονομικά, χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Λύκειο) και με αρνητική ψυχική υγεία.
- οι ανειδίκευτοι συνδέονται με επίπεδο εκπαίδευσης Γυμνάσιο και ανήκουν στη ηλικιακή κατηγορία 26-35, συνδέονται με πολύ άσχημα οικονομικά και κακή ψυχική υγεία.
- οι ημειδικευμένοι συνδέονται με πτυχία ΑΕΙ, το γυναικείο φύλο και καλή ψυχική υγεία.
- οι τρεις τάξεις υψηλής ειδίκευσης (όχι η αστική τάξη) συνδέονται με μεταπτυχιακό-διδακτορικό, σχετικά καλή οικονομική κατάσταση, και καλή ψυχική υγεία.
- οι ανενεργοί συνδέονται με μεγάλες ηλικίες και το γυναικείο φύλο και βρέθηκε ανεξαρτησία ως προς την κατάσταση της ψυχικής υγείας.
- Οι μικροί εργοδότες, με ηλικία 36-50 και με τη δήλωση τα καταφέρνω ίσα-ίσα βρίσκονται σε μια μέση κατάσταση ως προς την ψυχική τους υγεία.

Χρόνιοι Ψυχοπιεστικοί Παράγοντες

Οι παράγοντες χρόνιου στρες που μελετήθηκαν ανήκουν στους ακόλουθους τύπους: οικονομικό, επαγγελματικό, προσωπικής /συντροφικής ζωής, γονεϊκό, και κακή ποιότητα κατοικίας.

Χρόνιοι Ψυχοπιεστικοί Παράγοντες

- Ευρήματα πολυδιάστατης παραγοντικής ανάλυσης έδειξαν:

Με αρνητική ψυχική υγεία σχετίζονται σε μειούμενο βαθμό σημαντικότητας

A) το στρες λόγω συντροφικής σχέσης (αυτό είναι το ισχυρότερο),

B) το έντονο ή μέτριο οικονομικό στρες,

Γ) οι κακές συνθήκες κατοικίας.

Σχέση Κοινωνικής Τάξης και Ψυχικής Υγείας

- Έντονο επαγγελματικό στρες εμφανίζουν τόσο οι αυτοαπασχολούμενοι υψηλής ειδίκευσης όσο και οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς ειδικά προσόντα.
- Οι πρώτοι όμως δε συνδέονται με έντονα οικονομικά ή άλλα προβλήματα, και επομένως δεν εμφανίζουν αρνητική ψυχική υγεία,
- ενώ οι δεύτεροι εμφανίζουν υψηλά ποσοστά αρνητικής ψυχικής υγείας, κυρίως λόγω οικονομικού στρες.
- Οι *ανειδίκευτοι* εμφανίζουν σε σημαντικό ποσοστό κακή ψυχική υγεία και συνδέονται με μέτριο οικονομικό στρες, επιθυμία να μετακομίσουν λόγω της υποβαθμισμένης κατοίκησης και χρόνιο επαγγελματικό στρες που περιγράφεται ως μέτρια δυσαρέσκεια για την εργασία τους και επιθυμία για κάτι καλύτερο.
- Πολλοί δήλωσαν ότι επιθυμούν να αλλάξουν εργασία αλλά δεν έχουν τις κατάλληλες ευκαιρίες.
- Οι άνεργοι εμφανίζουν ισχυρότερα από όλους αρνητική ψυχική υγεία και συνδέονται με έντονο οικονομικό στρες, υποβαθμισμένη κατοίκηση, έντονο γονεϊκό άγχος και σημαντικά ποσοστά κακής συντροφικής σχέσης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η κατάσταση της ψυχικής υγείας διαφοροποιείται σημαντικά ανά κοινωνική τάξη και ανά περιοχή.
- Οι άνεργοι και οι ανειδίκευτοι είναι οι πιο ευάλωτες σε προβλήματα ψυχικής υγείας κοινωνικές τάξεις.
- Το χρόνιο στρες που σχετίζεται με προβλήματα στη συζυγική/συντροφική σχέση, τα έντονα οικονομικά προβλήματα, και την υποβαθμισμένη κατοίκηση προβλέπει την αρνητική ψυχική υγεία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η **μεγέθυνση της εργασιακής επισφάλειας** και της **αποδόμησης των εργασιακών σχέσεων** είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και οδηγεί ολοένα και περισσότερα τμήματα του πληθυσμού να βιώνουν ψυχική καταπόνηση κυρίως λόγω των **αντικειμενικών δυσκολιών** στην ανταπόκριση των οικονομικών υποχρεώσεων.
- Το εύρημα αυτό υποστηρίζει το **νέο-υλιστικό θεωρητικό υπόδειγμα** για την εξήγηση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και σημαντικά λιγότερο το ψυχοκοινωνικό που τονίζει τις μεσολαβημένες ψυχολογικές διαδικασίες του στρες.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Τα ευρήματα της μελέτης υποδεικνύουν την ανάγκη:

- απάλυνσης των αντικειμενικών παραγόντων ψυχικής καταπόνησης, όπως για παράδειγμα η οικονομική υποστήριξη σε νέα νοικοκυριά προκειμένου να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν την στέγη τους και την ποιότητα της διατροφής τους,
- την καθολική διασφάλιση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος,
- και την καταπολέμηση των επισφαλών και εξαιρετικά χαμηλά αμοιβόμενων θέσεων εργασίας.